№ 30 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1. 1874 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1. № 30.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տէրութեան կարգադրութիւններ:—Հոգանք ինքներս մեր պիտոյքների մասին:—Ներքին տեսութիւն: Մեզ քահանաներ են հարկաւոր: Նամակ Դէրբէնդից: Նամակ Գանձակից: Նամակ Շամախուց: Նամակ Ագուլիսից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Ֆրանսիա: Հայոց ընդհանուր ժողովը Կ. Պօլսում: Արտաքին լուրեր:—Խառն լուրեր:—Յայտարարութիւններ:—Տեղեկացոյց:—Բանասիրական: Մի խօսք Լեւոն VI-ի վրա:

ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ազգային լուսաւորութեան մինիստրութեանը ենթարկվող գիմնազիաների, պրոգիմնազիաների և ռէալական ուսումնարանների Նոյեմբերի 22 ին 1873 թւին ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ հաստատված ընդհանուր կանոնադրութիւնը կովկասեան ուսումնարանական վիճակի դպրոցներին գործ դնելու պատճառով, Յուլիսի 1-ից ներկայ թւի, մնում են շտատից դուրս՝

ԹԻՖԼԻՍԻ ԳԻՄՆԱԶԻԱՅՈՒՄ. վրաց լեզուի վարժապետ Ումիկով, հայոց լեզուի վարժապետ Աստամով, կրօնուսոյց կաթօլիկ դաւանութեան քահանայ Րօօս, մահմետական կրօնուսոյց Մօլլա-Ախմիմ-Սուլէյման-օղլի:

ՍՏԱՎՐԱՊՕԼԻ ԳԻՄՆԱԶԻԱՅՈՒՄ. կրօնուսոյց հայ-լուսաւորչական դաւանութեան աւագ քահանայ Րէգուլով և ուսուցիչ մահմետական կրօնքի Լատիֆով:

ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ ԳԻՄՆԱԶԻԱՅՈՒՄ. կրօնուսոյց, հայ-լուսաւորչական դաւանութեան և հայոց լեզուի վարժապետ աւագ քահանայ Տէր-Դաւիթ Նարալեանց, և վրաց լեզուի ուսուցչի պաշտօնակատար աւագ քահանայ Քութաթէլաձէ:

ԹԻՖԼԻՍԻ ՌԷԱԼԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ. հայոց լեզուի վարժապետ Պալասան և հայ-լուսաւորչական դաւանութեան կրօնուսոյց աւագ-քահանայ Տէր-Ռարսէղեանց:

ԲԱԳՈՒԻ ՌԷԱԼԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ. կրօնուսոյց հայ-լուսաւորչական դաւանութեան աւագ-քահանայ Ռուգաղեանց և վերակացու երթևեկ աշակերտների Գիրմէր:

ԳԱՆՁԱԿԻ ՊՐՕԳԻՄՆԱԶԻԱՅՈՒՄ. կրօնուսոյց հայ-լուսաւորչական դաւանութեան աւագ սարկաւագ Յարութիւն Աղիբէկով և ուսուցիչ մահմետական կրօնքի Ախունդ-Միրզա-Աէբիմ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊՐՕԳԻՄՆԱԶԻԱՅՈՒՄ. կրօնուսոյց հայ-լուսաւորչական դաւանութեան վարդապետ Բ. յվազեան և ուսուցիչ մահմետական կրօնքի Իլխանով:

ՀՈԳԱՆՔ ԻՆՔՆԵՐՍ ՄԵՐ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Տպելով „Մշակի" ներկայ համարում արքունի ուսումնարանների մէջ տեղական լեզուների և այլադաւան կրօնքերի ուսուցիչներին վերաբերեալ տէրութեան կարգադրութիւնը, աւելորդ չենք համարում մեկնել մեր մի քանի, գուցէ ռուս լեզուին ոչ այնքան տեղեակ ընթերցողներին, թէ ինչ է նշանակում շտատից դուրս մնալ (զա շտատом):

Երբ որ դիտաւորութիւն կայ մի որ և է պաշտօն փակելու, տէրութիւնը յայտնում է որ յիշեալ պաշտօնը վարող ծառայողը մնում է շտատից դուրս, այսինքն նա մի տարվայ ընթացքում կը ստանայ իր ռոճիկը, կամ երկու տարվայ ընթացքում իր մի տարվայ ռոճիկի գումարը իւրաքանչիւր տարին կիսով չափ: Եւ այնուհետև նա հրաժարեցվում է իր պաշտօնից և ինքն պաշտօնը փակվում է:

Մինչև վերջին ժամանակներս տէրութիւնը իր հաշւով պահում էր գիմնազիաներում, պրոգիմնազիաներում և ռէալական ուսումնարաններում թէ այլադաւան կրօնքերի ուսուցիչներին, թէ տեղական լեզուների դասատուներին:

Նոր կարգադրութեամբ այդ ուսուցիչներին այլ ևս շտատում չեն մնայ, բայց մի և նոյն ժամանակ տէրութիւնը կը տայ նրանց օժանդակութիւն, Բարձրագոյն հաստատված նոր կանոնադրութեան հիման վրա: Բայց եթէ կովկասեան հասարակութեան հայ, վրաց և թուրք ընտանիքները կը կամենան իրանց ծախսով աւելացնել արքունի ուսումնարանների մէջ եղած թէ լեզուի թէ կրօնքի դասատուների միջոցները, եթէ հասարակութիւնը ինքն հոգայ իր երիտասարդ սերունդի թէ կրօնական ուսման, թէ մայրենի լեզուի դասատուութեան մասին,—այդ բանում ոչ ոք չէ արգելում նրան, ինչպէս ոչ ոք չէր արգելում նոր սերունդին, մինչև որ ուսումնարաններում տէրութենից վարձված ուսուցիչներ կային, օգտվել կարողութեան չափ մայրենի լեզուի դասատուութենից:

Բայց գցելով մի քննողական հայեացք անցեալի վրա, ստիպուած կը լինինք խոստովանել, որ, օրինակ մեր հայոց երկու սեռի երիտասարդութիւնը ինքն անտարբեր էր միշտ դէպի իր մայրենի լեզուն: Արդեօք ընտանիքն էր մեղաւոր, թէ իրանք երիտասարդները,—այդ մենք չենք կամենում քննել,—միայն անուրանալի է այն իրողութիւնը, որ բոլոր ուսումնարաններում ինքն հայ երիտասարդութիւնը սառնութիւն էր ցոյց տալիս դէպի մայրենի լեզուի ուսումը:

Քիչ չէին այն օրինակներ, որ հայոց լեզուի ուսուցիչը դասատուն մտնելով, նկատում էր աշակերտների կամ աշակերտուհիների կողմից կատարեալ անտարբերութիւն դէպի իր առարկան, նշմարում էր անհոգութիւն, տեսնում էր որ դասերը պատրաստված չէին և այլն... և երբ հարցնում էր այդ տեսակ երեւոյթի պատճառը, պատասխան էր ստանում՝ „մենք ժամանակ չունէինք, մենք պիտի պատրաստէինք Ֆրանսիական լեզուի դասերը..."

Մենք սովոր ենք միշտ հովանաւորութեանը: Մինչև այժմ ինքն ուսումնարանի վարչութիւնը վարձելով տեղական լեզուների և մեր կրօնքի վարժապետներին, մեզ համար պարտաւոր էր անում այդ առարկաները: Արդեօ՞ք խղճմտաբար խօսելով, օգուտ քաղեցի՞նք այդ խնամքից:

Մեզ կրօնքը հարկաւոր է, հարկաւոր է մեզ և մեր պապերի լեզուն,—ուրեմն հոգանք ինքներս այդ մասին, եթէ չենք ուզում, որ մեր բոլոր երիտասարդութիւնը զուրկ մնայ իր լեզուից և կրօնքից:

Միւս համարում կը ծանօթացնենք ընթերցողին յիշված կանոնադրութեան մի քանի, մեզ հայերիս վերաբերեալ, յօդվածների հետ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԶ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐ ԵՆ ՀԱՐԿԱՒՈՐ

Մեզ քահանաներ են հարկաւոր, օրինաւոր քահանաներ, ասում են մի քանիսը: Ոչ մի օրինաւոր, փոքր 'ի շատէ զարգացած երիտասարդ չէ ուզում քահանայութիւն անել, գանգատվում են միւսները:

Մեր քահանաներին կարելի է երեք դաս բաժանել՝ հարուստ ժողովուրդ ունեցող քահանաներ, քաղաքի միջին դասի և մեծ գիւղերի հովիւներ, և վերջապէս խեղճ գիւղերի աղքատ քահանաներ: Մինչդեռ առաջին դասը բաւական է իւր հարստութիւնով, տալիս է իւր աղջկերանց հազարներով բաժինքներ—երկրորդ դասը անուս և անկիրթ առաջինի պէս, աշխատում է որքան հնարաւոր է փող հաւաքել:

Երրորդ դասին պատկանում են մեր հարստահարուած գիւղական, աղքատ, բայց մի և նոյն ժամանակ աշխատող քահանաները:

Սրանք ստանում են ժողովրդից 'ի հարկէ արդիւնք, բայց այնպէս սակաւ, այնպէս աննշան, որ նա հազիւ բաւականանում է վճարելու մի քանի ամենաանհրաժեշտ ծախսերի համար: Այս քահանաները աշխատողներ են, սրանք իրանց ժողովրդի հետ ձեռք ձեռքի տուած միասին վարում են իրանց հողերը, միասին են կատարում դաշտի աշխատանքները:

Ձը նոյելով, որ առաջին դասը հարուստ է, երկրորդը դեռ ձեռք է բերում հարստութիւնը և երրորդը խեղճ է, այնու ամենայնիւ սրանց բոլորի ստացածն էլ ձեռք է բերվում մուրացկանութիւնով և մինչև այդ մուրացկանութիւնը չի վերջանայ, մենք չենք ունենայ ոչ մի օրինաւոր քահանայ և ոչ մի փոքր ի շատէ զարգացած երիտասարդ չի ցանկանայ քահանայ դառնալ:

Հայերիս համար քահանաներ են հարկաւոր, որք լինեն օրինաւոր, զարգացած, անկախ մարդիկ:

Մի ժողովուրդ ցանկանում է, որ այս ինչ երիտասարդին օրհնեն և դա կատարէ այդ մարդկերանց համար քահանայի պաշտօնը: Երիտասարդը պէտք է օրհնուի և այն ժամանակ թող ժողովուրդը հոգայ նորա պիտոյքները և հոգայ այնպէս, որ քահանան միայն իրանից կախումն ունենայ: Նորա համար մի եկեղեցու ծուխ հաւաքվում է, ընտրում է իւր միջից մի քանի հոգաբարձու—

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻ ԽՕՍՔ ԼԵՒՈՆ VI-րդի ՎՐԱՅ

Մահմետականների անհաշտ ատելութիւնը, նրանց բռնակալ հոգւոյ կրքերը, նրանց միշտ միակողմանի յարաբերութիւնը քրիստոնեաների հետ, ծնեցրին այն արիւնահեղ պատերազմները, որք յայտնի են խաչակիրների պատերազմներ անունով: Այս ժամանակից սկսվում է Հայերի մշտական թշուառութիւնը: Որովհետև մեր թշնամիները թէպէտ մինչև հիմայ օրինակ տարին մի անգամ էին յարձակվում և չոչափելի վնասներ հասցանում մեզ, այնուհետև բան ու գործ չինեցին սուրը հանած Հայերի գլխին կանգնել և ամեն րոպէ սպառնում էին կլանել ամբողջ Հայաստանը:

Այս բաւական չէր: Խառն կրօնական հարցերը, հէնց նոյն իսկ քրիստոնեաների մէջ, բռնում էին քաղաքական և կենսական խնդիրների տեղը, որից բնականաբար բղխում էին ոչ թէ նախանձելի կուսակցութիւններ, այլ թշուառ երկպառակութիւնք, որով և քայքայվում էր մի ազգի կապը:

Մի քննական հայեացք ձգելով Հայոց ժամանակակից պատմութեան վրա, ես համարձակվում եմ ասել, որ վերոյիշեալ պատերազմները աւելի վատ, աւելի դառն հետեւանքներ ունեցան մեզ համար քան թէ օգուտ, որ կարող էինք ստանալ եւրոպացիների յարաբերութիւններից:

Պապերը, այն տիեզերական իշխանները (Քրիստոսի եկեղեցուն բոլորովին հակառակ) անդադար գրգռում էին Քրիստոնեաներին դէպի յիշեալ պատերազմները, որ լինում էին Պալեստինիայում. և Հայաստանն էլ հեռու չէ այնտեղից, որ և մասնակցեց: Եւ ինչ. յաջորդ և իսկապէս տասնուչորրորդ դարում մեր քաղաքական անկախութեան ճակատագիրը հասնում է իր ամենաողորմելի վախճանին յիշեալ անցքերի շնորքով: Մահմետականների, Յոյների և հարեան ազգերի հարուածները բաւական չէին, կաթօլիկութիւնն էլ իր ուղափառ վարդապետութեամբ միւս կողմից աշխատել էր Ռնիթոռների բոյնը հաստատել Հայաստանի խորքերում ու այնպէս որսում էր անմիտներին:

Մեր կողմից էլ անպիտան, խաւարասէր Բռնեցիներ և սրանց նման կուրացած հայեր միշտ պատրաստ էին կատարել Ռնիթոռների մոլեռանդ ցանկութիւնը: Այս դարուս մէջ այնպէս սառել էր Հայերի արիւնը ամեն տեսակ հարուածներով, որի տաքանալու էլ ճարը չը կար: Ազգասիրութիւնը, հայրենիք պաշտպանելը, սուրբ և մաքուր միաբանութեան վսեմ խորհուրդը անյայտանում է մեր միջից և կարծես քաղաքական անկախութեան հետ կորցնում ենք և բարոյական և մտաւոր յատկութիւնները:

Կիլիկիա նստող Հայ թագաւորները Լեւոն առաջինից սկսած մինչև Լեւոն վեցերորդը այսպէս թէ այնպէս չէին ներկայացնում այն ոյժը, որ ունէր Հայաստանը շատ ժամանակներում:

Ես չեմ կամենում, ոչ այն ժամանակի Հայոց պատմութիւնը և ոչ թշուառութիւնները պատմել: Սրա համար հարկաւոր է հատորներ. այս յանդգնութիւնը ինձանից հեռու է: Սակայն ուզում եմ միայն մի երկու խօսք ասել մեր Լեւոն VI թագաւորի վրա, որի գերեզմանին անցեալ օրը այցելութիւն գնացի Փարիզից ոչ հեռու Սան-Դընի քաղաքի մայր եկեղեցում:

Ինչպէս պատմութիւնից յայտնի է Կոստանդին չորրորդի մահից յետոյ Կիլիկիան ընկնում է աւելի ու աւելի անկարգութեանց մէջ, թագաւոր ընտրելու վերաբերութեամբ, որ տեւում էն երկու երեք տարի. այս մի ներքին քաղաքական պատերազմ էր: (Այս պատերազմը փոքր ինչ առաջ էլ կար, ապացոյց՝ որ զօրքը սպանեց իր թագաւորներին՝ Կոստանդին II-ին և Գուիտոնին): Հայոց զօրապետները չէին կամենում ոչ իրանցից և ոչ ուրիշ ազգից մէկին թագաւորեցնել, սրանով մեր ազգը վշտալի տառապանքներին էր ենթարկվում... Այս միջոցից օգուտ քաղելով հարեւան ազգերը յարձակվում են հայերի վրա և վերջին հարուածն են տալիս: կարծես մեր հարեւանները իրանց նախահայրերից կտակած ունէին գազանական յարձակմունքները անպակաս պահել Հայաստանի որդւոց վրա:

Վերջապէս Ուրբանոս VI-րդ պապի միջնորդութեամբ, կամ լաւ է ասել, ցանկութեամբ, Կիլիկիայի գահի վրա բարձրանում է հոգւով մարմնով կաթօլիկ Լեւոն VI-ը: Սա Յոյն Լուսինեան տանից էր. այս տունը թագաւորում էր Կիպրոս կղզում, որի թագաւորները հեռու մօտիկ ազգակցութիւն ունէին Ռուբէնեան տան հետ: Պապից ընտրած Լեւոնը ի հարկէ ամեն ժամանակ պատրաստ էր պաշտպանել պապութեան նպատակները և այս պատճառով չէր կարող մեծ համարմունք ունենալ հայերի աչքում, որք ի բնէ հակամիտ են իրանց հայրենի դաւանութեանը (որ այս ժամանակ աւելի թոյլ էր) և առաւել արիւնակից թագաւորներ ունենալում: Սրանից էր, որ հայերն էլ չէն մաքառում թշնամեաց դէմ, այլ զզուելով այնպիսի վատ դրութիւնից, հազարներով գաղթում են զանազան երկիրներ:

Թէպէտ Լեւոնին ոմանք անուանում են քաջըր

գանձապահներ, որոնք ամեն ամիս կը վճարէին այդ եկեղեցու քահանային իր նշանակած ռոճիկը: Իսկ այդ գումարը կը կայանայ ժողովրդի իւր տարեկան քահանայի վերայ արած ծախսերի միանգամից մտցնելուց: Այն ժամանակ մենք կունենանք քահանաներ, օրինաւոր, ժողովրդական հոգեւորականներ, որոնք անմիջական յարաբերութիւններ կունենան իրանց ծուխի հետ և ճիշդ կարող են հասկանալ իրանց յանձնուած հօտի պիտոյքները:

Յ. Տէր-Գրիգորեան

ՆԱՄԱԿ ԴԵՐԲԵՆԴԻՑ

Անցեալ նամակումս ես մի քանի խօսք ասացի Դաղստանի զանազան ազգերի և նոցա լեզուների տարբերութեան մասին: Գուցէ աւելորդ չի լինիլ յիշել նոցա կեանքի մի քանի գծեր: Ամբողջ Դաղստանը առհասարակ չէր ենթարկվում Շամիլի և նորա նախորդների կրօնական ազդեցութեանը: Շուրաի տափարակը վաղուց է որ Ռուսների ձեռքումն էր երբ Շամիլը միայն սկսեց իր արշաւանքները հարևանների դէմ, իսկ մինչև իմամների տիրապետութիւնը Աւարիայումը, նա էլ մի ամբողջ չէր կազմում, այլ ամեն մի երեք չորս գիւղ միասին մի դաշինք ունէին կապած և կազմում էին ընկերութիւններ: Ընդհակառակ Կազի-Ղումուխի գաւառը ստորադրած էր իր խաներին, որոնցից երկու վերջինները Ռուսների կողմը պահելով, չէին թոյլ տալիս իրանց հպատակներին հետևել իմամների կրօնամոլ պրոպագանդային: Կազի-Ղումուխի վերջին խանը, Աղալար-խանը միայն մի միջոց էր գտել իր հպատակներին իրան հաւատարիմ պահելու և այդ միջոցը նոցա վերա սարսափ գցելն էր և նոցա միշտ ահ ու դողի մէջ պահելը: Նորա նստատեղի Ղումուխ գիւղումը ինձ մի ժայռ ցոյց տուին, որից նա շատ անգամ իր հրամանը չը լսողին ներքև գլորել էր տալիս Կօյսու գետի մէջ: Այսպիսի մի պատժին ենթարկվելու համար բաւական առիթ համարվում էր եթէ մէկի վերա խանին դաւ (доносъ) էին յայտնում: Խանը այն ժամանակ չը որոշելով մեղաւոր է այդ մարդը թէ անմեղ, նորան գլխատել էր տալիս կամ ժայռից վայր գլորել: Այսպիսի միջոցներով նա իր ժողովրդին ստիպում էր իրան հրամանին միայն լսելու և չենթարկվել Շամիլի գրգիռ ազդեցութեանը:

Կազի-Ղումուխի գաւառը բաւական բարձր դիրք ունենալով, մեծ մասը իր հողը կարող է գործ դնել իբրև արօտատեղի, իսկ երկրագործութիւնը այնքան փոքր դեր է խաղում նոցա մէջ, որ նոքա հազիւ կարող են տարվայ կէսը կերակրվել իրանց երկրի արդիւնքով: Այս պատճառով նոքա ստիպված են իրանց երկրից գաղթել ուրիշ երկիրներ, աշխատանք որոնելու, և յիրաւի արական բնակիչների մօտ երրորդ մասը տարվայ երեք քարորդ ժամանակը անցնում է իր երկրից դուրս: Նոքա գնում են Ստավրոպօլի կողմերը և հիւսիսային Կովկասը, բայց երբեմն հասնում են մինչև Օրէնբուրգ, Ղազան և մինչև անգամ Մօսկվա, ուր նոքա իբրև օրավարձներ կամ արուեստաւորներ իրանց հաց են աշխատում, կամ ակրոբատութիւնով (ջամբազութիւնով) են պարապում: Այս վերջին արհեստը նոցանում շատ զարգացած է: Ինձ պատւելու համար երիտասարդների մի խումբ հաւաքվեցաւ Ցուկուլ մի գիւղում, ուր ես պիտի գիշերը անցկացնէի և փողոցումը մի պար սարքեցին զուռնայով: Ես այդ առիթով նկատեցի որ ղացա պարը գրեթէ այն կատարելութեան է հասել ինչպէս բալէտի պարեկողներինը. րոպէներով կարող էին նոքա պար գալ տների մատերի ծայրերի վերա և կամ բոբիկ ոտերով կանգնել կատարելապէս սրած խանչալների վերա: Այս կողմերն էլ կան գիւղեր որոնք մասնաւոր մի արհեստին նուիրում են իրանց աշխատանքը և մեծ մասը դոքա այնպիսի գիւղերն են, որոնք կամ բոլորովին վարելու հող չունեն, կամ շատ սակաւ: Ցուկուլի կանայքը օրինակ պարապում են բուրդեա չուխը չինելով, որոնց մի կտորը երբեմն մինչև 50 րուբլի արժողութեան է հասնում: Կուբաչի գիւղը ոսկեա զարդարանք է չինում փղոսկրի վերա որք շատ ճարտար կերպով են չինվում և թանկ են ծախվում:

Այս բոլոր ապրանքը շատ հեռու է տարվում և ծախվում՝ Դարբանդից և Բագուից սկսած մինչև Թիֆլիս և էլ աւելի հեռու:

Թողնելով Դաղստանի արևելեան մասը, ես մտայ Դարբանդի քաղաքապետութիւնը (градоначальство) որ Դարբանդ քաղաքը շրջապատող մի փոքր կտոր գետին է: Երկու տեսակ արդիւնք են գլխաւորապէս այս կողմերը տարածված. մրգի այգիներ և մասնաւորապէս խաղողի այգիներ, որոնք շատ ախորժալի գինիներ են տալիս և տորոնը, որ Դարբանդի գրեթէ բոլոր բնակիչներին է հետաքրքրում: Դարբանդի գինիները շատ թոյլ գինիներ են, բայց շատ հօտաւէտ, միայն դժբաղդաբար նոքա շատ քիչ են վաճառահանվում, թէև կարող էին ճաշի գինիների շարքումը բաւական պատւաւոր տեղ բռնել:

Այն երկու օրը, որ ես Դարբանդի մէջ անցկացրի, ամբողջ այնտեղի առևտրական հասարակութիւնը գրգռված դրութեան մէջն էր գտնվում, սպասելով Մօսկվայի Մակարևնի առևտրական տօնից տորոնի վերա գների որոշվելը: Արդեօք կարելի է յուսալ որ այս տարին տորոնացանների համար աւելի յաջող պիտի լինի, քան թէ անցեալը..

Յուլիսի 4-ին Ա. Արծրունի

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

«Արարատ» ամսագրի յունիսի տետրակում կարդացինք Գանձակու Հոգևոր դպրոցի հաշիւը:

Թողնում ենք որ դպրոցի վարչութիւնը բոլորովին զանց է արել նրա ուսումնական մասը, բայց տնտեսականը ևս պակաս անճշգութեամբ չէ ներկայացրել մեր հասարակութեանը:

Նա բոլորովին զանց է արել Զոլակայ ուխտատեղւոյ ամբողջ տարուայ արդիւնքը, այն ինչ մենք հաստատ աղբիւրից գիտենք, որ նրա տարեկան արդիւնքը ստանում է դպրոցը, բայց թէ ինչու նա չէ երևում այդ հաշուի մէջ, այդ մեզ անլուծանելի է:

Ս. Գէորգայ ուխտատեղւոյ աջահամբոյր (2 ռուբ.) ակնարկելով մենք կարծեցինք թէ տպագրական անճշգութեամբ զրօն բաց է թողուած, բայց ստուգելով ընդհանուր գումարը, չկարողացանք չը զարմանալ:

Մեզ յայտնի է նոյնպէս. որ պարտիզի պարապ գետնից վարձ էր ստացվում 1 սաժ. փայտ, բայց դորա մասին ևս ոչինչ յիշատակված չէր...

Որքան մեզ յայտնի է բաղնիքի խողովակների կարկատանները ևս նրա միւս մասների հետ կապալառուին էր պատկանում, բայց ահա դա ներկայանում է մեզ դպրոցի ծախսերի մէջ...

Յայտնի է նոյնպէս, որ ուսումնարանը ունէր իւր մասնաւոր գրավաճառանոցը բայց դորանից ստացած մի որ և է արդիւնքի կամ վնասի նշոյլ չէ նկատվում հաշուի մէջ...

Անհաւատալի է թվում մեզ նոյնպէս և պսակից գոյացած արդիւնքը, որովհետև իւրաքանչիւր մի պսակից ստացվում է յօգուտ դպրոցի 20 կոպ. բայց միթէ Գանձակը իրան գիւղերով միայն 19 ռ. 20 կոպ. է տուել մի տարուայ շրջանում, այն ինչ ոմանք մի ռուբլի են ընծայում:

Յոյս ունենք, որ դպրոցի վարչութիւնը կաշխատի պարզել այս տարակուսութիւնները:

Յուլիս 1874 Ն.

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

Շամախեցի պ. Ն...անցը, Թ. Ն...եանցը, Ջարկարան գիւղի Վ. Ա...ովը, Մատրասայ գիւղի Գ. Ե...նցը և Մէյսարայ գիւղի Մ. Օ...եանցը խնդիրքով դիմել են կառավարութեան և թոյլտուութիւն են ուզում լուտերականութեան մէջ մտնելը. սորանց մէջ կան և այնպիսիները, որ իւրեանց որդկերանցով են խնդրում լուտերականութեան համար: Զարմանալին այն է, որ յիշեալ պարոններից երեքը գրագէտ չեն, սակայն իւրեանց խնդրքում յայտնում են թէ նոքա իւրեանց արդար համոզմունքով են դառնում լուտերականութեան:—Մեր քաղաքում անձրևները յաճախ գալիս են, գետակները լցվում են ջրով և անանցելի են դառնում, այնպէս որ փոստից ստացած լրագիրները երբեմն թրջված ենք ստանում, եղանակը աշնան ձև է ստացել և կորցրել իւր ամառնային հեզքը, բերքերի առատութիւնը սպասելի է, բայց չկայ դորա մասին արած մի որ և իցէ կանոնաւոր տնօրէնութիւն ոստիկանութեան կողմից, այսպէս, որ գուցէ շատ քիչ ժամանակից յետոյ տիրէ թանգութիւնը ամենայն ինչի վերա ըստ մեր տեղի սովորութեան:—Վերջացան մեր երկսեռ ուսումնարանների հարցաքննութիւնները, իւրեանց հանդամանաց նայելով, բաւականի յաջող: Ավելցաւ օրիորդաց ուսումնարանում ճառ մի պարոնի կողմից:—Հաւաքվում են տեղեկութիւններ թափառականներին ամենացուն գիւղացի դարձնելու համար: Քննվում են մեր քաղաքացւոց անշարժ կալքերը, որպէս զի յետոյ գընահատեն նոյնը յօգուտ քաղաքին եկամուտ ժողովելու համար: Սորա մանրամասն հետևանքը կաշխատեմ գրել ձեզ իւր ժամանակին:—Կարդացին մեր մի քանի թերուս և ինքնակոչ փաստաբաններ Ռուս „Правитель. Вѣстникъ“ լրագրի № 146 մէջ կառավարութենից յունիս ամսի 6-ին հաստատած կանոնադրութիւնը, որի նպատակն է փաստաբանների չատանալուն առաջն առնել: Շատերը մեծ հառաչանքներ արձակեցին, որովհետև նոքա այսուհետև պիտի զրկվեն այդ պարապմունքից:—Վերջը հարկաւոր եմ համարում յիշել որ մենք Շամախեցիքս մոռացել ենք յաճախ կրկնվող գետնաշարժութիւնը և նորից տներ ենք չինում:

13 յուլիսի Ա. Մէլիք-Շահնազարեանց

ՆԱՄԱԿ ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

Ափսոս թուղթ ու թանաք, որ պէտք է փչացնեմ մի այնպիսի նամակի վրա խօսելու համար, ինչպիսին էր Մաշաղի-Շաֆի ստորագրութեամբը «Մշակի» 26-դ համարում: Այդպիսի գրուածքի վրա ուշադրութիւն անգամ չէինք դարձնի և կընդունէինք այդ սառն արհամարանքով, որով ընդունեց ամեն մի ագուլեցի, բայց ի նկատի ունենալով այն, որ դա արժանացել է „Մշակի“ էջերում զետեղուելու, պարտք համարեցինք մեզ ուղղել նորա սխալները, որոնք կարող էին միայն մոլորեցնել ընթերցողներին:

Պ. Մաշաղի-Շաֆին ասում է՝ «Ագուլիսը, որ մի քանի տարի առաջ իւր երկսեռ ուսումնարաններով պարծենում էր կովկասեան հայերի առաջ, քանի գնում է դէպի հնութիւնն է թեքվում: Բաւական չէ, որ ագուլեցիք ինքեանք տգէտ են, իւրեանց որդկերանցն էլ կամենում են մի և նոյն ուղիով տանել, ինչպէս իրանց հայրերն են արել: Հասարակութիւնն հարուստ և միջին դասը թէև տալիս է որդուն ուսումնարան, բայց երկրորդ դասատունից դուրս է հանում նորան, կարծելով որ նա արդէն գիտէ մնացածների կուրսն էլ»:

Որքան և տգէտ լինէր Ագուլիսի ժողովուրդը, այնու ամենայնիւ նա երբէք այնպէս մոլեռանդ չէ, ինչպէս մի որ և է մահմետական ժողովուրդ, որ մեղք համարէր Ղօրանից դուրս բան սովրելը, և այն աստիճան տգէտ չէ, ինչպէս երևակայում է պարոնը, որ երկրորդ դասատունից դուրս հանէր իր որդիքը և կարծէր թէ մնացածների (?) կուրսն էլ գիտէ: Ընդհակառակն՝ նա այժմ ամենայն կերպ աշխատում է իր որդոց թէ միջակ և թէ բարձր ուսում տալու, որին ապացոյց կարող են լինել այն բազմաթիւ ագուլեցի պատանիները, որոնք սփռուել են զանազան քաղաքներ նոյն իսկ այդ նպատակով: Իսկ եթէ պատահում են հայեր, որոնք երկրորդ դասատունից հանում են իրանց որդիքը, այսինքն՝ չեն թողնում որ երրորդ դասատան կուրսն էլ անցնէ (Ագուլիսի ուսումնարանում միայն երեք դասատուն կայ),—այդ էլ ունի իր պատճառները: Միջակ դասի հօրը ստիպում է նորա կարողութեան սակաւութիւնը, իսկ հարուստ դասի հօրը նորա ագահութիւնը: Այդ հարուստ հայերը՝ փոխանակ աշխատելու լաւ ուսուցիչներ ունենալու Ագուլիսում, որ կարողանային կանոնաւորապէս դաստիարակել նոցա զաւակները, որ կարողանային մայրենի լեզուով զարգացնել մանուկներին, և այնպէս ուղարկել օտարութիւն,—փող քիչ մսխելու և իրանց որդիքը շուտով գիմնազիան աւարտած տեսնելու համար, 10—12 տարեկան հասակում ուղարկում են՝ Մոսկուա, Թիֆլիս, Բագու և ուրիշ տեղեր: Բարեբաղդաբար փող անհամեմատ աւելի են մսխում և նոցա որդիքն էլ մի կատարեալ բան չեն առաջացնում, այլ միայն փչանում են. սրանք կամ չդիմանալով կլիմային՝ հիւանդանում են և վերադառնում, կամ թէ՝ օտար

բնութեան տէր, լաւ վարվող, (որ կարելի էր աւելի ուրիշ տեսակ յարաբերութեանց մէջ), բայց պատմական փաստերից շատ լաւ երևում է, որ թագաւորը հմուտ չէր փոքր ի շատէ քաղաքականութեան, ինչպէս իր ժամանակի դրութիւնից կարելի էր պահանջել: Բաւական էր քաղցրացնել յարաբերութիւնը Եգիպտոսի դրան հետ:

Մտաբերենք այստեղ Լեոն հինգերորդին, որ երբ պատերազմից սաստիկ նեղացած անձնատուր եղաւ Եգիպտացիներին, Սուլթանը նրանով չը բաւականացաւ, այլ ստիպեց մեր թագաւորին երդնուլ աւետարանի և սուրբ խաչի վրա, թէ այսուհետև պապերի հետ յարաբերութիւնները չը պիտի շարունակես, այլ խաղաղութեամբ լինես Եգիպտոսի դրան հետ: Այս մի դաս կարող էր լինել Լեոն վեցերորդին: Բայց չէ, նա գերադասեց էր համարում պապերի հետ գործ տեսնել, որով թշնամիներին գրգռում էր և իրան տկարացնում:

Հարկաւոր ժամանակ փոխանակ զօրքին, ժողովրդին խրախուսելու, թագչում էր և անյայտանում, ուրեմն և ասպարէզը բաց էր թշնամիների առաջ: Լեոնը մի պատերազմից յետոյ այնչափ ժամանակ չէր երևում, որ շատերը կարծեցին թէ մեռած է պատերազմի մէջ: Մարիամ թագուհին պատրաստութիւն տեսաւ ամուսնին գտնելու... ուզում էր պսակուել Բրաունշվայգի Օտտոն իշխանի հետ... Սա էր պակաս հայերին: Բայց բարեբաղդաբար Լեոնը այս խնամախօսութեան ժամանակ երևեցաւ, որ շատերին խնդութիւն պատճառեց:

Այս ժամանակում խաղաղութիւնը մեզ համար անկարելի էր կարծես: Մահմետականները չէին մոռանում խաչակիր պատերազմների դառն հետևանքները, ընդհակառակն նրանք միշտ անմոռանալի պահում էին իրանց սրտերի մէջ նրա ոխը և կամենում էին վրէժխնդիր լինել: Մահմետականները լաւ էին գիտում հայերի և Եւրոպացիների մէջ եղած յարաբերութիւնը. այստեղից գուշակութիւններ էին անում նոր խաչակիր պատերազմների, որից վախենալով միտ դրին ամենևին արմատախիլ անել Հայաստանի գահը իր ժողովրդի հետ միասին, որոնց յիշեալ պատերազմների արբանեակներ էին համարում նրանք:

Այս նպատակով և Կիպրոս կղզու պատերազմի վրէժխնդրութիւնից գրգռած (որի մէջ Լեոնն էլ մասնակցել էր Եգիպտոսի դէմ) մեր վերջին թագաւորի և հետևաբար քաղաքական գահի հոգեհանը—Մելիք-Էլ-Էշրէֆ Շաբան Եգիպտոսի սուլթանը զօրքի անհամար բազմութիւն Կիլիկիա է ուղարկում, որ քանդում է քաղաքներ, գիւղեր և գետնի է հաւասարացնում ամեն բան: Բայց չէին կարողանում ամուր կապան բերդը առնել, ուր ամրացել էր Լեոնը իր ընտանիքով և հարազատներով. ինն ամիս պաշարելով, հաղորդակցութիւնը կտրեցին դրսի հետ և Լեոնը սովից ստիպուած անձնատուր եղաւ: Իսկոյն թշնամու զօրքը համարձակ շարունակեց գործ դնել իր վայրենի սրի բերանը: Այսպէս 1374-ին Կիլիկիայի դաշտերը էլի ներկվում են հայերի արիւնով, յուսահատեալ հայ ժողովուրդը ցիրուցան է լինում: Լեոնը բռնվում է իր ընտանիքով և ուղարկվում Եգիպտոս, որտեղ փակում են նրան բերդում ..իսկ Կիլիկիան, Հայաստանը այս ժամանակ անտէր, անզօր և անօգնական մնալով ներկայացնում են մի ողորմելի տեսարան իրանց ամեն տեսակ աւերակներով: Ահա թէ ինչպէս թլացել էին հայերը:

Եօթը տարից յետոյ Կաստիլիայի Յովհաննէս թագաւորի խնդիրքով Լեոնը ազատվում է բերդից: Գնում է ուխտ Երուսաղէմ... Այնտեղից ուղևորվում է Իսպանիա շնորհակալութիւն մատուցանելու իր ազատող Կաստիլիայի գահակալին: Տեսնվում է Եւրոպայի թագաւորների հետ, որոնցից մի քանիսին կամենում է հաշտեցնել, բայց չէ յաջողվում: Աւելորդ է ասել, որ պապին ըստ կարգին այցելութիւն է անում, և այս ամենը կորցրած գահը և թագը կրկին ձեռք բերելու նպատակով: Կարծես թէ Աստուած պապերին և Եւրոպայի թագաւորներին էր նշանակել հայոց թագաւորների թագադիր Բագրատունեաց ցեղի տեղ: Բայց եւրոպացիքն էլ յոգնել էին արևելքի գործերից, էլ չէին ցոյց տալի մի քանի դար ունեցած աշխոյժը և սէրը արևելքի վրա: Պապերի խօսքերն էլ, կոնդակներն էլ մի ականջով լսվում, միւսովն էին դուրս գնում ու Լեոնը մնում էր առանց որ և իցէ օգնութեան: Այնուհետև մօտ 12 տարի շարունակ տրտմութեամբ է անցնում մեր թագաւորը Եւրոպայում իր օրերը, որ Լեոնի և շատերի կարծիքով առանց պապերի ու եւրոպական տէրութեանց անկարելի էր ամոքել:

Այս կերպով 1393-ին նոյեմբեր ամսին վախճանվում է Լեոնը Փարիզի մէջ, որտեղից տեղափոխում են նշխարը և թաղում վերոյիշեալ քաղաքի մայր եկեղեցւոյ մէջ, աջ կողմը, ուր թաղած են Ֆրանսիայի թագաւորներ և երևելի իշխաններ:

Ահա, թէ ինչ լաւութիւն բերեց մեզ կաթոլիկութիւնը իր վարդապետութեամբ: Ասենք թէ, շատ կարելի էր և բնական այն ժամանակ խաղալիկ դառնալ կաթոլիկութեան ձեռքին, բայց այժմ տասնուիններորդ դարում դարձեալ չը զգալ այդ մեծ սխալը և էլի կուրօրէն ենթարկուել նրա ուղղութիւններին, ինչպէս որ անում են կաթոլիկ հայերը դժբաղդաբար, ինչ կանուանէք այս վարմունքին, ասացէք խնդրեմ, ընթերցող:

Փարիզ. 74. յուլիս: Յարոյ

տեղերում օտար հոգի ստանալով՝ դառնումեն մեզ համար անպէտք էակներ։

Օրիորդաց ուսումնարանում կան միայն երկու դասատուն։ Եթէ 8—9 տարեկան օրիորդը մտնէր ուսումնարան, ուրեմն 12—13 տարեկան դառած ստիպուած կը լինէր թողնել ուսումնարանը։ Այնուհետև նոքա տանը պարապում են ձեռագործութեամբ, օգնում են իրանց մայրերին ընտանեկան գործերում... միթէ սրանք պակասութիւններ են օրիորդի համար։—Ագուլեցի աղջիկները այնպէս ամօթխած են, որ մարդու երես դուրս գալ չեն կարողանում, ծուր միայն որ ժամանակ գտնէին և կտրներից անց ու դարձ անողներին նայէին։ Բայց թող հէնց ճշմարիտ լինի այդ,—միթէ ամօթ բան է։—Իսկ եթէ պ. Նամակագիրը փափագում է տեսնել օրիորդաց ուսումնարանում աւելի դասատուն, դրանով միայն ցոյց է տալիս որ շատ ու շատ անտեղեակ է Ագուլիսի ուսումնարանների նիւթական դրութեանը։ Մինչև հիմայ դժուար էր, իսկ այսուհետև ամենևին անկարելի է այդ, որովհետև մեր բանիմաց հոգաբարձուք փոխանակ աշխատելու նորանոր աղբիւրներ որոնելով՝ եկամուտը շատացնելու, թոյլ են տալիս մինչև անգամ հարուստ հիմնադիրներին պակասցնելու այն գումարի տոկոսը (6% փոխ. 8%), որն որ հիմնադիրները սկզբումը նուիրել են։

Գալով վարժապետների գլխին անխնայ թափած ածականներին ցաւօք սրտի պէտք է յայտնեմ, որ այդ Նամակագիրը ուսումնարանների ներքին կեանքին բոլորովին անծանօթ է։ Մեր այժմեան ուսուցիչներից բարեխղճութեամբ կատարում են իրանց պաշտօնը միայն Հ. Փափազեանը և պ. Ն. Տէր Ղևոնդեանը, իսկ մնացածները արժանի չեն անգամ իրանց կոչմանը։ Սրանցից մի քանիսը մտաւորապէս, միւսները բարոյապէս ամենևին փչացնում են մեր զաւակները։ Դուք, պ. Մաշադի-Շաֆի, որ այդպէս ցաւումէք մեր օրիորդների ուսում չառնելուն վրա, դուք խորհուրդ կը տայիք ագուլեցի հայրերին իրանց տասնուհինգ տարեկան աղջիկները մի այնպիսի ուսումնարան ուղարկելու, ուր ամենայն կեղտոտ խօսք դուրս է ցայտում վարժապետի բերանից... Անարատաբար է պարապում մի ուսուցիչ, որ ամբողջ տարին չէ հարցնում աշակերտին և երբ պահանջում են պատճառը՝ անամօթաբար պատասխանում է, որ նա հարկաւորութիւն չունէր հարցնելու աշակերտին, քանի որ ինքը նրանց տուն երբէք չէ հրաւիրուած... Ասացէք խնդրեմ, պ. Մաշադի-Շաֆի, ինչումն էք տեսնում, մեր այժմեան ուսուցիչների գովելի անձնազոհութիւնը... Նորանում որ դրանք չը կարողացան դէմ կենալ ինքնահաւան հոգաբարձուաց հակամանկավարժական պահանջմունքներին. Նորանում որ դրանք համաձայնեցին հայ մանուկին հայերէն լեզուով չդաս տալ... Բարեխիղճ էք անուանում այն մարդը, որ ընդհանուրի օգուտը զոհում է մի քանիսի անկիրթ ճաշակին... Էր մինն ասենք։ Վերջապէս խեղճ հասարակ ժողովուրդը ոտքի է կանգնել և պահանջում է հոգաբարձուներից անպատճառ հեռացնելու այդ անարժան ուսուցիչներին... բաւական է....

Տեսնում էք, պ. Մաշադի-Շաֆի, որքան վտանգաւոր է, երբ մենք անհրաժեշտ հմտութիւնները չունենալով մի որ և է առարկայի մասին, յանդգնում ենք ասպարէզ դուրս գալու։

Եւօֆէ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յուլիսի 27-ին Նորին Մեծութեան Մարիա Ալէքսանդրօվնա Բարեպաշտ կայսրուհու ծննդեան օրվայ և Նիկօլայ Նիկօլայէվիչ երկու Մեծ իշխանների տօնի պատճառով, Թիֆլիսի Սիօնի մայր եկեղեցում կատարվեցաւ հանդիսաւոր ժամասացութիւն, իսկ երեկոյեան Ալէքսանդրեան այգին լուսաւորած էր և ածում էր զինուորական երաժշտութիւնը։

* * *

Պաշտօնական հեռագիրը հաղորդում է հետևեալ փոփոխութիւնների մասին ռուս պաշտօնական բարձր շրջանների մէջ. Ժանդարմների գըլխաւորը, զօրապետ Շուվալօվը նշանակվում է ռուսաց դեսպան Անգլիայում, իսկ զօրապետ Պօտապօվ առաջինի տեղը, ժանդարմների գըլխաւոր։ Ցարակցութիւնների և ճանապարհների մինիստր, պ. Բօբրինսկին իր խնդիրքի հիման վրա հրաժարական է ստանում և նրա տեղը նշանակվում է պ. Պօսիէտ։

* * *

Վերջին հեռագիրը հաղորդում է, որ պետական խորհրդի 16 յուլիսի 1873 թ.ի Բարձրագոյն հաստատված կարծիքի հիման վրա, ներքին գործերի մինիստրի պաշտօնակատարը վճռեց՝ արգելել ռուս „Московс. Вѣдом." լրագրի հրատարակութիւնը երեք օրով։

* * *

Օձիս գիւղի փոխատու և խնայողական ընկերութեան չորս ամսվայ հաշւից երևում է, որ ընկերութիւնը ունի 217 անդամ, ընկերութեան մուտքը եղել է 3,708 րուբլ և 40 կօպ. իսկ ծախսը եղել է 3,292 րուբլ։

* * *

Շամախու Թեմական Դպրոցի հոգաբարձութիւնը խնդրում է մեր խմբագրութիւնը հրատարակել որ յիշեալ դպրոցում կայ այժմ պարապորդ պաշտօն ուսուցչի ռուսաց լեզուի և աշխարհագրութեան, որ պէտք է պարապէ շաբաթական 15 դաս 1 և 2 դասատանց մէջ տարեկան հինգ հարիւր րուբլ ռոճիկով։ Ցանկացողները կարող են յայտնել Հոգաբարձութեանը մինչև այս օգոստոս ամսի 15-ը։

* * *

Կօջօրից մեզ հաղորդում են որ յուլիսի 9-ին կատարվել է այնտեղի հայոց եկեղեցու հիմնադրութեան հանդէսը։ Հիմնադիր պ. Թայիրեանի մօտ պատրաստված ճաշին առաջարկվել են կենացներ՝ Նորին Մեծութեան Թագաւոր Կայսրի, Արքունի ընտանիքի, Նորին բարձրութեան կովկասեան փոխարքայի և Վեհ. կաթողիկոսի։

* * *

Մեզ հաղորդում են Նուխուց հետևեալը՝ «այստեղի բերդի կալանաւորուածները իրանց հիւանդ են ձևացնում և հիւանդանոց ուղարկվելուց յետոյ, յուլիսի 18-ին առաւօտեան 4 ժամին տասն և մէկ մարդ դուրս են թափվում հիւանդանոցից և ուզում են փախչել։ Իսկոյն վրահասած զինուորները դրանցից ութին սպանում են, բայց երեքը կրկին փախչում։ Ասում են, որ 19-ին փախչողներից մէկին բռնել են, իսկ երկուսը անյայտացած են»։

* * *

„Кавказъ" լրագիրը հաղորդում է, որ եկող տարվայ սկզբից մտցնվելու է Դէրբէնդ, Պէտրօվսկ և Շուրա քաղաքներում հաշտարար դատարաններ։

* * *

Յուլիս ամսին Թիֆլիսում շատ չոք արաւ, մանաւանդ ամսի կէսից սկսած, իսկ 27-ից յետոյ եղանակը փոքր ինչ հովացաւ։

* * *

Ղզլարից գրում են մեզ՝ այս քանի տողերը խնդրում ենք զետեղել ձեր լրագրի մէջ, որպէս պատասխան Ղզլարից գրած լուրերին։ Ձեր լրագրի 27 համարում մեր քաղաքից հաղորդած լուրը անհիմն է՝ այս միջոցներում անձնասպանութեամբ մեռել է միայն պ. Մ..., իսկ յիշված հասակաւոր օրիորդը վիրաւորել էր իր չնչափողը դանակով, բայց այնպէս թոյլ կերպով, որ քաղաքական բժիշկին աջողվեցաւ օգնութիւն հասցնելու իր ժամանակին, և վիրաւորված աղջիկը այժմ կատարեալ առողջ է։ Իսկ երրորդ սպանութեան մասին, որ իբր թէ քաղաքից դուրս մի անձն իրան սպանել փորձելով, վիրաւորված չորս օր կենդանի է մնացել,—մենք տեղեկանալով քաղաքական և նահանգական բժիշկներից, հաւաստիացանք, որ ոչինչ դորա նման չէ պատահել։

* * *

Ղզլարից գրում են մեզ որ տեղիս ծխական երկսեռ ուսումնարանների քննութիւնները շատ աջող վերջացան, որք մի ամիս աւել շարունակվում էին։

* * *

Դէրբէնդից գրում են մեզ՝ յունիսի 28-ին տեղս եկաւ պ. Մալիւտինի գործակատար Վետենիսօվը, որին տեղիս հասարակութիւնը անհամբերութեամբ սպասում էր, այն յոյսով, որ նա պէտք է գայ և լաւ գնով տորոն առնէ։ Բայց աւաղ, նա ընդհակառակն, շատ չնչին գին նշանակեց, այն է 4 րուբլ 75 կ. Հասարակութիւնը խնդրեց որ 5 րուբլ տայ, բայց նա չը տուեց, ասելով թէ իրան իրաւունք տուած չէ նշանակված գնից աւելի տալ։ Տեսնելով որ Մալիւտինից աւելի ոչ ոք առնող չը կայ, ստիպվեցան այս գնով տալ և մինչև յուլիսի 12-ը արդէն 2500 խարալ տորոն գործակատարը ընդունել է։ Ուրեմն կրկին վնասվեցան մեր տորոնատէրերը։

* * *

Մեզ խնդրում են հերքել „Մեղուի" № 23 մէջ տպուած լուրը Մեծ-Շուլաւերից։ Հեռաւորութիւնը, որով ջուրը պէտք է հասնի Դեբեդա գետից մինչև Շուլաւէր, ոչ թէ 35 վերստ է, այլ 25։ Ճանապարհին գտնուած սարի լայնութիւնը 1/2 վերստ է, իսկ ջուրը անցկացնելու համար բաւական է 70,000 հազար (և ոչ 150000) և այդ գումարն են խնդրել 1872 թ.ին մի քանի անգլիացիք, բայց գիւղացիները չեն համաձայնել, ինչպէս չեն համաձայնել եղբայրներ Բաբանասեանցների առաջարկութեանը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

Ֆրանսիայի Ազգային Ժողովն արձակելու օրէնքի նախագիծը հետևեալն է. յօդ. 1) Ֆրանսիացիք կը կանչուին գլխաւոր ընտրութիւններ անելու համար ներկայ տարուայ հոկտեմբեր ամսի վերջին կիրակի օրը. Յօդ. 2) Նոր ընտրած Ազգային Ժողովը կը հաւաքուի ընտրութիւններից տասն օր յետոյ և այժմեանը կարձակուի. Յօդ. 3) կը նշանակուի մշտական մասնաժողով 25 անդամից բաղկացած ծածուկ քուէարկութենով և միաձայն բազմութեան վրա հիմնուելով, որ կատարուեն այն պարտաւորութիւնները, որոնք ասուած են 1848 թ.ւի սահմանադրութեան 32 յօդ. մէջ ներկայ ժողովի աշխատանքների վերջացնելուց մինչև նոր ժողովի հրաւիրելը, որ կընտրուի առաջարկուած օրէնքի նախագծի առաջին յօդուածի հիման վրա։

Այս առաջարկութեան մտցնողը, Ռաուլ Դիւվալ (ձախ կողմի անդամ) հիմնվում էր հետևեալի վրա՝ ներկայ Ազգային Ժողովը ընտրուեցաւ 1871 թ.ւի փետրվարին՝ պատերազմը վերջացնելու և երկիրը արտաքին թշնամիներից ազատելու նպատակով և սրա համար Ժողովին տրուեցաւ անսահման իրաւունքներ։ Բացի սորանից Ազգային Ժողովը պէտք է ստեղծէր մի կառավարութիւն, որ կարողանար 1870 թ.ւի սեպտեմբերի 4-ի յեղափոխութիւնով հրաժարեցրած կառավարութեան տեղը բռնել։ Բայց նա նախապատուեց ժամանակաւոր վերջնական կառավարութեան և դրանով մեծ ծառայութիւն արաւ երկրին, տալով նրան միջոց իւր գործերը կազմակերպել աւելի խաղաղ ժամանակ։ Այժմ Ֆրանսիան ազատ է թէ արտաքին թշնամուց և թէ աւհօգին պարտքից և կարօտութիւն ունի այնպիսի մի կառավարութեան, որը ապահովէր նրա ներկան և ապագան։

Բայց, տարաբաղդաբար, այժմեան Ժողովի մէջ տիրապետող կարծիքները այնպէս զանազանվում են, որ նրանից չէ կարելի մի այդպիսի կառավարութիւն ստանալ։

Մի և նոյն ժամանակ եթէ ընդունուի էլ, որ ներկայ ժողովը ունի հիմնադրութեան իրաւունք, անտեղի կը լինէր այդ իրաւունքից օգուտ քաղել այժմ, երեք տարուց յետոյ, երբ մասնաւոր ընտրութիւնները ապացուցին որ ժողովրդի մեծ մասի կարծիքը փոխուել է։ Ժողովի զանազան մասներից մէկի կողմը անցնելու իրաւունքը ազգին է պատկանում։ Ֆրանսիայի բոլոր կառավարութիւնները մէկը միւսից յետոյ հրաժարեցրած են ժողովրդի կամքով և նա ազատ է ընտրել իւր համար այնպիսի կառավարութիւն, որ ինքը կը ցանկանայ, իսկ մարշալ Մակ-Մահօնի իշխանութիւնը կապահովէ ընտրութիւնների ազատութիւնը։ Ի զուր են ասում, որ վերջնական կառավարութեան կազմելը պէտք է յետաձգել մինչև 1880 թ. նոյեմբերի 20-ը։ Երևի, ոչ Ժողովը աչքի առաջ ունէր տալ մարշալին անձնական իշխանութիւն ամբողջ եօթը տարով, և ոչ մարշալ յոյս ունէր ստանալ այնպիսի իշխանութիւն, որ ոչ թէ միայն հիմնաւոր չէր լինի, այլ ընդհակառակը տարից տարի կը թուլանար և Ֆրանսիան կամաց կամաց կրկին կը տանէր իրան անորոշ դրութեան մէջ։

Որովհետև ներկայ ժողովը չէ կամենում թոյլ տալ, որ ժողովուրդը յայտնէ իւր կամքը կառավարութեան ձևի վերաբերութեամբ, առաջարկվում է 1875 թուի եղ և մտից հաշիւը և զօրքի օրէնքը հաստատելուց յետոյ, արձակել այժմեան ազգային ժողովը։ Ինչպէս յայտնի է ժողովը մերժեց այդ առաջարկութիւնը։

ՀԱՅՈՑ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ Կ. ՊՕԼՍՈՒՄ

Երէկ երեսփոխանական ժողովն ըստ հրաւիրանաց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գումարեցաւ Գաղաթիոյ եկեղեցին ընդ նախագահութեամբ Ն. Սրբազնութեան։

Ժամ ութին՝ ներկայ երեսփոխանաց թիւը 50-ի հասած էր, բայց նախընթաց թուով ընտրուած երեք ատենապետաց և ոչ մին ներկայ ըլլալով, ոմանք Միսաքեան Խաչատուր էֆէնտին առաջարկեցին ատենապետի պաշտօն վարել, առանց խորհելու թէ այն անձն իր կենաց մէջ առաջին կամ երկրորդ անգամ էր որ Ընդհանուր ժողովին կը ներկայանար, ուստի և բնաւ ծանօթութիւն չունէր դիւանին վրայ գտնուած խնդրոց և ոչ ատենական անգիր կանոնաց և սովորութեանց, ինչպէս որ փորձով ալ տեսնուեցաւ։

Ատեան բանալու և կրօնական ժողովոյ ընտրութեան ձեռնարկելու համար 54 Երեսփոխանաց ներկայութիւնն հարկ էր, սակայն դիւանը՝ հրաժարեալ բայց հրաժարականին դեռ չընդունուած երեսփոխանները վար երթալով ներկայից 50 թիւը մեծամասնութիւն համարեց և այսպէս ատեան բացուեցաւ։

Նոյն միջոցին ներկայ գտնուող մեծախուռն ժողովրդոց մէջէն աղաղակի ձայներ լսուելով, իմացանք որ Փափազեան Ստէփան էֆէնտիի ատենապետի ընտրուելուն դէմ բողոք մը տուեր են, և այն բողոքին նկատողութեան առնուիլը կ՚պահանջէին։

Ս. Պատրիարքն ազդարարեց գոչողներուն՝ որ իրենց բողոքագիրը դիւանին յանձնուելով խնդրոց կարգը պիտի անցնի. ուստի ձայն հանելու և աղաղակ բառնալու իրաւունք չունէին։ Բողոքողք չ՚համոզուեցան Ս. Պատրիարքին այս ազդարարութենէն, և նորէն աղաղակ վերցուցին գոչելով թէ իրենց այս բողոքն ալ ասկէ առաջ տրուած բողոքոց և ամբաստանական հանրագրութեանց պէս պիտի արհամարհուի և մէկդի նետուի. ուստի անպատճառ Փափազեան էֆէնտիին ժողովէն դուրս հանուիլը կը պահանջէին։

Ս. Պատրիարքը նորէն լռութեան և հանդարտութեան հրաւիրեց աղաղակողները, իմացնելով որ այս ընթացքին նոյն իսկ Սահմանադրութիւնը հարուածել և վտանգի մէջ ձգել էր, և այլն։ Պահ մը լռութիւն տիրելով, Իփէկճեան էֆէնտի խօսք ուզեց, և ըսաւ թէ ժողովրդեան այսպէս աղաղակ և գոչիւն հանելով Ընդհ. ժողովէն պահանջումնը ընելն անպատեհ և աններելի էր, բայց միանգամայն ժողովին ալ պարտքն էր ժողովրդեան բողոքներն ու հանրագրութիւնները՝ արդար կամ անիրդար՝ նկատողութեան առնուլ, խընդրոց կարգն անցունել, քննել և արժան եղած պատասխանը տալ։ Այս խօսքերուն բազմութիւնը ծափահարեց, բայց Իփէկճեան էֆէնտին բողոքեց այս ծափահարութեան դէմ։

Աժամանակեայ ատենապետն Իփէկճեան էֆէնտիի դիտողութեան պատասխանել ուզելով ըսաւ թէ դիւանը ժողովրդեան կողմէ բողոք մը տրուած ըլլալը չգիտէր, ինքը միայն (Իփէկճեան էֆէնտին) գիտէ եղեր, և այլն։ Իփէկճեան էֆէնտի բողոքեց այս խօսքին դէմ, և պահանջեց որ կամ կանխաւ գիտցած ըլլալը հաստատէ, կամ ըսած խօսքը յետս կոչէ։

Միւս կողմէ ժողովրդեան մէջ ժխորը կը շարունակէր. երեսփոխաններէն ոմանք և դիւանին անդամներն ատեանը գոցել կառաջարկէին, բայց Ս. Պատրիարքը չթողուց և կրօնական ժողովոյ ընտրութիւնը կատարել պահանջեց։ Վերջապէս ժողովրդեան ժխորին մէջ քուէարկութիւն և ապա քուէհամարը կատարուեցաւ։

Քուէհամարը կատարուած միջոցին դուրսը կռիւ և ծեծկուուք ելաւ։ Խումբ մը Մշեցիներ դուրսէն հանելով, Փափազեան էֆէնտիի դէմ պոռացողներուն վրայ կը յարձակին սուրբանիներով, փայտերով, և կսկսին հարուածել. կռիւը կը մեծնայ, ոստիկանութեան զինուորներ կը հասնին, կռուողները կը բաժնեն և քանի մը մարդիկ իրար բռնել կուտան։

Այս ողբալի անկարգութեանց միջոցին քուէհամարի գործողութիւնը կատարուելով քուէից արդիւնքը ծանուցուեցաւ, որ այս էր.

1. Խորէն վարդապետ Ներսէսեան
2. Ներսէս " Ալանեան
3. Տ. Գրիգոր Քահանայ Այճեմեան
4. Կարապետ վարդապետ Սերոբեան

5. Յովհաննէս „ Փափազեան
6. Գէորգ „ Սամաթիոյ
7. Խորէն Եպիսկոպոս Նոր Գեղ
8. Տ. Արիստակէս Քհնյ Սամաթիոյ
9. Տ. Սուքիաս „ Մայր Եկեղեցւոյ
10. Տ. Վրթանէս „ Միջագիւղի
11. Ամբրոսիոս վարդապետ Խսկէնտէրեան
12. Զաքարիա „
13. Տ. Երեմիայ Քահանայ Խասգիւղի
14. Տ. Գրիգոր „ Արամեան:

Այս գործողութեան հետ՝ հրաժարեալ երեսփոխանայ հրաժարագրերը կարդացուելով, պարզ հրաժարականները՝ որ վեց հատ էին ընդունուեցան, ինչպէս նաև մայրաքաղաքէս իրենց հայրենիքը դարձած և ազգային պաշտօնով կամ առաջնորդութեամբ մայրաքաղաքէս մեկնած եկեղեցական և աշխարհական երեսփոխանք հրաժարեալ ճանչուեցան:

Ժամը տասնին Ս. Պատրիարք Հօր առաջարկութեամբ ատեանը գոցուեցաւ:

(Մասիս)

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Հեռագիրը հաղորդում է որ Վիէննայի միջազգային առողջապահական մանաժողովը վերջացնելով իր աշխատութիւնները, նիստերը փակվեցան:

—„Nord. Deut. Allg. Zeitg.“ լրագիրը կարծում է, որ Ֆրանսիան փողով օժանդակում է կարլոսեան զօրքը ընդդէմ հանրապետութեան: Լրագիրը յիշում է, որ և 1870 թւին Ֆրանսիան մեղադրելով Պրուսիա թէ այդ վերջինը միջամտեց Սպանիայի գործերի մէջ, սկսեց նրա հետ պատերազմը:

—„Köln· Zeitg“ լրագրին հեռագրում են Կ. Պոլսից որ յուլիսի 15-ին Թիւրքաց մայրաքաղաքի Գալաթա անուանված թաղում սարսափելի հրդեհ պատահեց, որ գրեթէ ամբողջ օրը տևեց:

—Նոյն լրագիրը տեղեկանում է, որ Կ. Պոլսի անգլիական „Levant Times“ լրագիրը երկու ամսով արգելվեցաւ կառավարութենից:

—Բէրլինում յուլիսի 3-ին վախճանվեցաւ տիֆուսից երևելի երաժիշտ Ֆրանց Բ է ն դ է լ: Երեք տարի սրանից առաջ գրեթէ նոյն ժամանակին, մի և նոյն հիւանդութենից վախճանվեցաւ Բէնդէլի ընկերակից նշանաւոր Տ ա ու զ ի խ երաժիշտը:

—«Մասիս» լրագրում կարդում ենք՝ խօսք կայ թէ Բերայի մէջ ռուսական բիրքերու և արուեստական արտադրութեանց յատուկ վաճառանոց մը պիտի բացուի:

—Նոյն լրագիրը հաղորդում է՝ այս շաբթու Ամէրիկայէն երկու շոգենաւ եկան նոր տեսակ հրացաններով լի, որք կայսերական զօրաց պիտի բաժուին:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

„Մասիս“ հաղորդում է, որ շաբաթ, յունիսի 29-ին, Կ. Պօլսում Էյրի Գաբու թաղում հրդեհ է պատահել և մի ապակիի գործարան է այրել, իսկ ուրբաթ երեկոյ Թաթավլայ մի տուն է այրուել:

***

Նոյն լրագրից տեղեկանում ենք, որ յուլիսի 3-ին Ղալաթիոյ Քէօմիւրճի Սօգագը ասուած փողոցի մի փայտաշէն տանը հրդեհ է գոյացել, որին հիւսիսա-արևելեան քամին տարածել է երեք ուղղութիւնով: Այս ուղղութիւններից մէկը եղել է դէպի Ղալաթիոյ եկեղեցին, որը ազատուել է հրդեհից Ս. Պատրիարքի և մի քանի հայերի արած մեծ ջանքերով:

***

Օգոստոսի 4-ին գերմանական Դրէզդէն քաղաքում բացվելու է դ ե ր ձ ի կ ն ե ր ի միջազգային ժողովը, որտեղ կը քննվեն կրէդիտի, վարպետների օգնականների և դերձիկների ընկերակցութեան կազմակերպութեան մասին հարցերը:

***

Ամէրիկայի Ն ի ւ-Ե օ ր կ քաղաքում այն աստիճանի շոգ է անում, որ շատերը հիւանդանում են և մինչև անգամ մեռնում արևի ճառագայթներից:

***

«Մանզումէի Էֆքեար» լրագրի թերթերի հետ միասին շնորհակալութեամբ ստացանք մի բրօշիւր հետևեալ վերնագրով՝ «Երկինք և Երկիր» սրբազան ողբերգ. Լորտ Բայրընի. Թարգմանեց ֆրանսիերէնից Գոմնի Գ ա բ ր ի է լ ե ա ն, աշակերտուհի Ագապեան վարժարանի. Կ. Պօլիս. 1874.

***

Հետաքրքիր է ինչ միջոց են գործ դնում Ե ս պ ա ն ա ց ի ն ե ր ը ամառ ժամանակ միսը թարմ պահպանելու համար: Նոքա դնում են հում միսը ճենապակու ամանների մէջ, ածում են նրա վրա տաք ջուր և թափում են ջրի մէջ ձէթ: Այս ձևով միսը օդին անմատչելի է լինում, ուրեմն էլ չէ կարող փչանալ շուտից:

***

Շ ա մ ա խ ո ւ ց մի պարոն իր նամակով յայտնում է, թէ այդտեղի դպրոցի ներկայ հոգաբարձուներն են մեղաւոր, որ ուսումնարանը վատ դրութեան մէջն է, և եկեղեցին մինչև այժմ չէ վերանորոգված:

***

Գերմանացի կապիտան Շ մ ի դ, որ Սպանիա էր գնացել գերմանական լրագիրներին պատերազմի մասին թղթակցութիւններ անելու համար, նորերումս գերի բռնվեցաւ կարլոսեաններից և նրանց հրամանով անողորմ կերպով մահու պատժին ենթարկվեցաւ: Կարլոսեանները նրան հրացանից սպանել տուեցին: Կապիտան Շմիդը ծնաւ 1839 թ., մասնակցեց շատ պատերազմներում, մի և նոյն ժամանակ միշտ պարապում էր գրականութեամբ: Սպանիայից նա թղթակցում էր թէ նամակագրութիւններ թէ պատկերներ ուղարկելով, Լայպցիգի, Բէրլինի և Վիէննայի գլխաւոր քաղաքական և պատկերազարդ օրագիրներին:

***

Ալէքսանդրապօլից մեզ գրում են, որ այդտեղի մի երիտասարդ թարգմանած ունի ռուսերէնից հայերէն հետևեալ վերնագրով գիրքը՝ „Школьная діэтетика, ученіе о сбереженіи здоровія дѣтей посѣщающихъ школу“ որ և մտադիր է շուտով հրատարակել:

***

Սուրամից մեզ հաղորդում են, որ յունիսի 28-ին ժամը 4-ին կէս օրից յետոյ, սկսել է անձրև և յետոյ աղանիի ձուի չափ կարկուտ գալ: Թէև կարկուտը շուտով դադարեց, բայց այնու ամենայնիւ բաւական վնասներ պատճառեց: Ծառերի ճիւղերը ջարդվեցան և սիմինդրի դաշտերը գետնի հետ հաւասարվեցան:

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

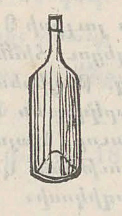

ՇԱՄՊԱՅՆ ԳԻՆՈՒ ՇԻՇ (բուտիլկա)
10 ԿՈՊԷԿՈՎ ՀԱՏԸ

Նոյնպէս և այլ ապակեղէն ամաններ, գործարանի գներով, մեծ քանակութեամբ (օպտով) կարելի է ստանալ Գուարէի ապակու գործարանի պահեստի մէջ Թիֆլիսում, Դվօրցովի փողոցի վրա, Արծրունու գալէրէում, Էնկէլէրտ եղբայրների գրասենեակում № 168. Նոյնտեղ ընդունվում են պատուէրներ և զանազան ապակեղէնի համար:

2 (20)

ՐԱՖՖԻ
«ՓՈՒՆՋ»
Երկրորդ Հատոր

Ծախվում է «Մշակի» խմբագրատան մէջ և Թիֆլիսի ամեն հայ գրավաճառների մօտ:
Գ ի ն ն է 1 ռ ու բ լ 50 կ օ պ.

«Փունջի» Առաջին Հատորը գնել ցանկացողները դարձեալ կարող են գիմել նոյն տեղերին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ «ՆԱԴԵԺԴԱ» ԸՆԿ. ԹԻՖԼԻՍԻ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ յայտնում է պ. պ. ուղարկողներին, որ ընկերութեան գործակալութիւնների Կ. Պօլսում և Մարսէլիում բացուելու պատճառով, ընկերութիւնը ընդունում է ամեն տեսակ բեռներ յիշեալ տեղերը հասցնելու, նոյնպէս և արտասահմանի այլ տեղերը, ուր գտնվում են ընկերութեան գործակալութիւնները:

Գրասենեակի կառավարիչ
Մ. Պիվօվարով:
1 (4)

Մամուլի տակից դուրս եկաւ և ծախվում է պ. Վարդանեանի և ընկ. գրավաճառանոցում և „Մշակի“ խմբ. Նիկողայոս Տէր-Գէորգեանի «ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ» առաջին տարուայ երրորդ տ պ ա գ ր ո ւ թ ի ւ ն ը այլ և այլ փոփոխութեամբ, յաւելուածներով, գծագրութեան օրինակներով, գրչագիր այբբենարանով և պատկերազարդ (100 մօտ պատկերներով բնագրի վերայ):

Գինն է հատով առնողի համար 45 կ.
10—50 առնողներին . . . 43 կ.
50—100 առնողներին . . . 40 կ.

Գծագրութեան օրինակների, գրչագիր այբբենարանի և պատկերների փորագրութիւնը շատ թանկ նստելով, աշխատասիրողը սակաւ պուեցաւ այս անգամ գրքի գինը հինգ կոպ. աւելի նշանակել: 2 (4)

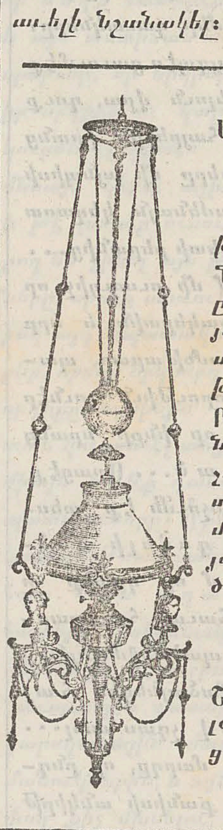

ԱՄԵՆԱԱՐԺԱՆ ԳՆՈՎ ԼԱՄՊԱՆԵՐ

Թիֆլիսի յարգոյ հասարակութեանը ծանօթ են ԼԱՄՊԱՆԵՐՍ, որոնք ամեն տեղ մեծ ընդունելութիւն գտան իրեանց յարմարութիւնով և գլխաւորապէս անվտանգ լինելով, ես այժմ թողնում եմ ՇԱՏ ԱՐԺԱՆ ԳՆԵՐՈՎ, որպէս զի այժմ, որ ճանապարհորդում եմ Եւրօպայի նշանաւոր քաղաքներ, պատրաստել տամ վերջին տեսակներից մեծ քանակութիւն, որոնք աւելի յարմարաւոր և դիւրին գործածելի կարող են լինել:

Ե. Ծատուրեանց

փոխարքայի տան հանդէպ պ. Շաբուրովի տներում և Միխայլովսկի կամուրջի վրա, Վարանցովի արձանի հանդէպ:

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Ց Ո Յ Ց

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1. — ԹԻՖԼԻՍ. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ
(Յուլիսի 31-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպէրիալ). .	5	90
Բամբակ Երևանու (հին սերմից . .	5	20
„ Ամէրիկայի սերմից	6	30
Բուրդը թուշի . . .	6	80
թարաքամի . .	4	50
Շաքարը ռսի (բրօցկու)	8	50
„ միւս տեսակը .	8	35
„ զագրան, տրանզիտ . . .	4	90
„ մաքուր վճարած	8	20
Շաքարաւազը Ռսի . .	7	40
Ղանվա Լիվանի լաւը . .	17	
„ Մօկօ շատ լաւը	18	50
„ Մարտինկօի ցածր	15	50
Ալիւրը Երևանի . . .	1	
Ալիւրը Գեանջու հասարակ . . .	1	10
„ Շորագեալու .	1	10
Գարին	„	70
Մոմ.	10	40
Պոխանակագիր Պօլսի	6	65
„ Գավրէժի	4	56
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժէ. .	7	17
Մարսէլ և Փարիզ 352 Ֆր. արժէ	100	

ՓՕՍՏ

Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր:

Երկուշաբթի
Երևանի գաւառ, Քութայիս, Ջէրնամօրի վիճակ, Սուխում:

Երեքշաբթի
Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փօստը):

Չորեքշաբթի
Քութայիս, Ալէքսանդրապօլ, Ախալցխա:

Ուրբաթ
Երևան, Քութայիս, Նուխի Զաքաթալ, Ախալցխա:

Շաբաթ
Բագու, Գանձակ (ծանր փօստը):

	կոպ.
Բաց նամակը աժէ. .	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա.	13
Անգլիա	14
Շվէյցարիա	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս .	20
Թիւրքիա (ցամաք) . .	20
Իտալիա	16
Ամէրիկա	28
Պարսկաստան . . .	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց մինչև Փ օ թ ի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րոպէ առաւօտեան: Մինչև Ս ու ր ա մ (խառն գնացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րոպէ:

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից . .	8. 18	8. 17
Մցխէթ . .	9. 18	10.
Գորի. . .	11. 39	1. 43
Սուրամ. . .	1. 52	4· 30
Քութայիս . .	7. 55	
Փօթի. . .	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից . .	7. 38
Քութայիս . .	10. 12
Սուրամ. . .	4. 57
Գորի. . .	7. 23
Մցխէթ . . .	9. 52
Թիֆլիս. .	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րոպէ:

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ .	90	68	38
Գորի. . ,	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ.	5. 22	3. 92	2, 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի . .	13. 1	9. 75	5. 42

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը աժէ՝

	Ր.	Կ.
Ալէքսանդրապօլ .	1	
Ախալցխա . .	1	
Աստրախան . .	1	
Բագու. . . .	1	
Գանձակ. . .	1	
Գօրի. . . .		50
Երևան . . .	1	
Շամախի. . .	1	
Կօդժօր . . .		50
Քութայիս . .	1	
Մօզդօկ. . .	1	
Մօսկվա. . .	2	
Ս. Պետերբուրգ .	2	
Հին Նախիջեւան .	1	
Նոր-Նախիջեւան .	1	
Նիժնի-Նօվգօրօդ	2	
Փօթի. . . .	1	
Աւստրիա . .	2	75
Անգլիա. . .	3	75
Գերմանիա. .	2	63
Թիւրքիա (Եւրոպ)	3	
„ (Փօթիով)	3	75
Ֆրանսիա . .	3	50

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց Վլադիկավկաս ամեն օր՝ ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին:

Թ ի ֆ լ ի ս ի ց Պիատիգօրսկ, Ստավրապօլ և Ռօստով՝ հինգ շաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան:

ՆԱՒԵՐ

Օ դ է ս ա յ ի ց Փօթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ:

Փ օ թ ի ի ց Օդէսա՝ կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ:

Օ դ է ս ա ի ց Փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին:

Փ օ թ ի ի ց Օդէսա չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան:

Փ օ թ ի ի ց Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս երկուշաբթի առաւօտները:

Կ. Պ օ լ ս ի ց Փօթի կիրակի առաւօտները:

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Երևանեան հրապարակի վրա, Զիթախօվի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտը 8 ժամից մինչև 10 ժամը:

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄՈՒԶԷՈՒՄ

Բաց է Ե ր ե ք շ ա բ թ ի. Ո ւ ր բ ա թ և Կ ի ր ա կ ի օրերը, առաւօտը 10 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը.

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բաց է ամէն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից 12 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ
(Յուլիսի 17-ին)

Լ օ ն դ օ ն մի ռուբլ աժէ $33^{7}/_{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս):
Փ ա ր ի զ մի ռուբլ աժէ 352 սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ):

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ . . .	$173^{3}/_{4}$
Երկրորդ	174
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	$98^{1}/_{4}$
„ „ „ 2 „	$97^{1}/_{2}$
„ „ „ 3 „	$97^{1}/_{4}$

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Բ ա գ ո ւ. Տ. Խ. Մ. Ստացանք «Փունջի» 21 ռուբ.

—Ա լ ե ք ս ա ն դ ր ա պ օ լ. Յ. Բ. Ստացանք «Փունջի» 15 ռուբ.

—Ա խ ա լ ց խ ա. Վ. Մ. Ստացանք «Փունջի» 15 ռուբ.

—Ղ ա ր ա ք է լ ի ս ա. Ա. Տ. Ս. «Փունջի երկրորդ հատորը մինչև այսօր դեռ չունէինք մեր ձեռքում: Այժմ խմբագրութիւնը ստացաւ հեղինակից:

—Ե ր և ա ն. Ա. Տ. Վ. Պարոն Մ...եանը Թիֆլիսից անցնելով, հասցրեց մեզ իր փողը:

—Մ օ ս կ վ ա. Զ. Մ. Ստացանք ձեր նամակը և պատասխան ուղարկեցինք բաց նամակով:

—Վ լ ա դ ի կ ա վ կ ա զ. Մ. Մ. Ուղարկեցինք «Մշակի» №№ 16, 19, 22 և 23:

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 31 Іюля 1874 г. Типографія Меликова и К-°
Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ